

Tatár Sándor

AZÉRT MÉGIS CSAK TÖBBRŐL VAN/LENNE SZÓ, MINT A SERTÉS- EXPORTRÓL ÉS AZ -ÁRAKRÓL! . . .

ROBERT MENASSE *DIE HAUPTSTADT* (A FŐVÁROS)
CÍMŰ REGÉNYÉRŐL

A regényíró Menasséról* is (minimum) sejthető volt, a politikai esszéistáról (*Der Europäische Landbote*, 2012; *Heimat ist die schönste Utopie. Reden (wir) über Europa*, 2014; „*Kritik der Europäischen Vernunft – Critique de la raison européenne – A Critique of European Reason*”, 2017) biztosan tudható, hogy – annak minden funkció-, illetve időnkénti [?] szerepzavara ellenére – meggyőződéses híve az Európai Uniónak. Az Unióról írt (világviszonylatban) első regényként emlegetett könyve ehhez képest (*nem* „ezzel ellentétben”!) vitriolos szatíra és keserű számvetés egyszerre. Hát kell-e

* Robert Menasse (*1954, Bécs) osztrák prózaíró, esszéista. A '80-as években előbb osztrák irodalmat tanító lektorként, majd az Irodalomelméleti Intézet vendégdocenseként oktatott a São Pauló-i Egyetemen; fordított is braziliai portugálból. Hazatérése óta szabadfoglalkozású íróként főleg Bécsben él. Termékeny epikus és esszéíró; nem kis részt az osztrák történelemmel és nemzettudattal, az osztrákok, illetve a németiség történelmi önképével foglalkozó esszéinek többnyire politikai relevanciájuk és kultúrkritikai tétjük van; nem ritkán váltanak ki élénk visszhangot. Írásait jó néhány nyelvre lefordították (magyarul *A regény kora* [1995], a *Kiűzetés a pokolból* [2008], valamint a *Don Juan de la Mancha avagy A vágy iskolája* [2010] c. regényei, *Ez volt Ausztria. Összegyűjtött esszék a tulajdonságok nélküli országról* [2008] c. esszékötete, továbbá néhány esszéje és novellája jelent meg), és számtalan irodalmi díjjal ismerték el. *Die Hauptstadt* című, megjelenésének évében a Német Könyvdíjat elnyert regénye 2017-ben látott napvilágot a Suhrkamp Verlagnál.

(már-már: képzelhető-e) gyilkosabb szatíra annál, mint hogy az uniós főváros, Brüsszel „kabalaállata”, mondhatni, időszakos jelképe és többé-kevésbé vezető médiahíre egy, az utcákon szabadon kószáló disznó – nem mellesleg: a regény szövetében más összefüggésben is hangsúlyosan föl-bukkanó sertés(-motívum) leitmotívként húzódik végig a cselekményen – vagy hogy az Európai Bizottság kulturális főigazgatóságának egyik vezető tisztségviselője, a „kőkemény pragmatista” ciprusi-görög ifjú hölgy minden erőfeszítése és *áldozata* arra irányul, hogy valamely *komoly* reszorthoz (pénzügy, kereskedelem) kerülhessen át a nevetségesen, sőt talán egyenesen szánnalmasan súlytalan kulturális „tárcától”, s hogy az ezért hozott *áldozatok* közül számára az egyik legnagyobb, hogy *elolvassa* a bizottsági elnök kedvenc *regényét*, jó pontokat szerzendő a férfinál, aki a kulturális főigazgatóságtól való menekülésének útját egyengetheti. (Hogy érti-e, vagy sem az ambiciózus hölgy a regényt, nem igazán derül ki, és nem is lényeges; azt egészen bizonyosan nem érti, hogyan fecsérelnének egyesek ilyen haszontalanságok olvasására az idejüket.) – A *Die Hauptstadt*nak sokan már pusztán újszerű, egyelőre unikális témaválasztása okán megelőlegezték a Német Könyvdíjat, amelyet azután valóban odaítéltek a regénynek, a könyvet mindazonáltal távolról sem egyedül vagy akár elsősorban témaválasztása érdemesítette az elismerésre.

A (ha szabad ilyen képzavarral élnem) többszálú kirakós, azaz a regény vezérfonalának leginkább az Európai Bizottság fennállásának 60. évfordulójára (2018) kidolgozandó ünnepség-forgatókönyv, a *Big Jubilee Project* sorsa tekinthető. Szimptomatikusnak mondható, hogy az ügy a magasabb sarzsíjú projektfelelősöknek sem szívügyük (van, akinek púp a hátán, van, akinek kizárólag karrier-lépcsőfok lenne), és jelképesnek tekintendő, ahogyan részint személyes motívumoktól vezetett karrieristák, részint a partikuláris, nemzetállami érdekek szabta korlátokat illetve szemellenzőt egy összeurópai elköteleződésért, szemléletmóddért félretenni nem hajlandó döntéshozók megfúrják a (szupranacionális társulás és együttműködés gyökereire emlékeztetendő holokauszt-túlélőket a középpontba állítani tervező) projektet. Köhög az EU motorja a könyvben, a sminkelt felszín, a kiüresedő rutin és a mélyebb régiók EU-érdektelensége meglehetősen szembeszökő – ez az apparátus mindinkább sajátelőny-hajhászó személyi állományában és a különböző munkabizottságokban és grémiumokban mindinkább egyeduralgó tétova-kishitű nyelvhasználatban egyképpen megmutatkozik.

Vannak a menasséi fikció (tapasztalatok? – a szerző hosszabb ideig tanulmányozta helyben, Brüsszelben az EU működési mechanizmusait) sze-

rint a nacionalizmusokon, a szétszabdaltságon, az egymás-ellen-fordíthatóságon túllépett Európa látomása iránt elkötelezett hívei-munkásai is az EU ügyének, akik szeretnék megtisztítani-föltámasztani és továbbörökíteni az önkéntes nemzetközösség morális alapját („Soha többé Auschwitz!”), s akiknek ezért szívügyük az Unió s mindenekelőtt az Európai Bizottság erodált tekintélyének helyreállítása, ők azonban jellemzően vagy a hierarchia alsóbb szintjein működő apró fogaskerekek vagy az „együttgondolkodásban” (a nem igazán működő, tartalmatlan együttgondolkodásban) külső szakértőként, illetve tanácsadóként részt vevő, a szót-nem-értéstől frusztrált európai „veteránok” (a holokauszttal így-úgy összefonódó családtörténettel). A magasabb státusú, döntési (vagy legalább projektbedöntési) pozícióban lévő tisztségviselők, csakúgy, mint az évfordulós ünnepséget koncipiáló, egyenesen bizarr *think tank*-be meghívott külső tanácsadók igen kevés kivétellel cinikusak, pragmatisták, revansisták, akik közös, imázsjavító projektek megtorpedózása árán is elégtételt vesznek elébük vágott riválisaikon, vagy nárcisztikus szajkók, akiktől szakállas közhelyeknél és fájóan üres bombasztoknál egyéb nem telik. Miközben a kortanúk (*Zeitzeugen*), különös tekintettel a táborok túlélőire, szinte egészen elfogytak, az apparátus kitermelte tisztségviselő-utánpótlásként az új túlélő-bajnokokat, egyenfrizurával, egyen-diplomataöltönyben; őket nevezi a(z idősebbek) brüsszeli zsargon(ja) „szalamandrák”-nak: ők az elpusztíthatatlanok, akik túlélnek azt is, ha tűzbe dobják őket; főleg, mert nincsenek ideáljaik, amelyekhez való ragaszkodás útját szegheti a karrierjüknek.

Az alábbi szemelvényben föllépő kulturális főigazgatósági hivatalnokok, a középkorú osztrák Martin Susman és a fiatal cseh Bohumil inkább kivételek, akárcsak a(z alibi-) *think tank* munkájában csak botrányt kavaró leköszönő beszédéig és csak kakukktójásként részt vevő osztrák közgazdász professor emeritus, Alois Erhart. (A fenti tipizálás ugyan, úgy tartom, megállja a helyét, ám helyszűke miatt a képet árnyaló vonásokra nem lehetett tekintettel, így akár az a benyomás is támadhatott az olvasóban, hogy *A főváros* „afféle” sematikus regény. Nos: teljesen nem mentes a kliséktől, de *nem az.*)

Van a nemzedékek és mentalitások kontrasztjával Maren Ade filmjére, a *Toni Erdmann*-ra is emlékeztető regényben (lényegében elvarratlanul maradó) krimi-szál, felsőbb helyről parancsba adott eltussolásba ütköző nyomozással, van benne összeesküvés-elmélet, a Vatikán és különböző államok titkosszolgálatai közötti konspirációval és együttműködéssel, Magyarországról az autópályán gyalog(!) Bécs felé tartó menekültoszlop és kapzsiságból száguldozó, súlyos közlekedési balesetet okozó burgenlandi embercsem-

pész-taxis, valamint van benne számos olyan egyéni mikrotörténet, életrajz-sűrítő, amelyek a maguk példászerű voltában mélyen bevilágítanak az európai történelem (mint tapasztalhatjuk, sajnos a jelenbe is jócskán *belelehosszabbodó*) sötétjébe. És – miközben a jubileumi projekt előkészítői élénk, ám sokáig eredménytelen levelezésben állnak a túlélőket elvben nyilvántartó szervezetekkel, hivatalokkal – ott él, az EU központjának szomszédságában, egy öregek-otthonában David de Vriend, a holokauszt egyik utolsó, Európában maradt túlélője, mintegy az emlékei és a dementia „satupofái” között, aggastyánként, de még mindig nem elég öregen ahhoz, hogy természetes halált haljon: amikor, 2016. március 22-én emlékeit és a jelentésszerű kényszerképzetei kiűzik az idők otthonából, és tisztázatlan céllal buszra, majd metróra száll, a maelbeeki metróállomáson iszlám terroristák bombamerényletének esik áldozatul. Ebben a regény kontextusában semmi hangulatfeltétel, semmi uszító propaganda nincs, ám mindenesetre nem mondható, hogy Menasse ignorálná vagy bagatellizálná az iszlám szélsőségesek végrehajtott terrorcselekmények veszélyét.

Nagyon szándékom ellen való volna, s távolról sem tükrözné a könyvről alkotott elismerő véleményemet, ha valamely lapos facittal „kompromitálnám” Menasse regényét. Mindazonáltal adható lenne a *Die Hauptstadt*-nak olyan „összegzése”, miszerint: „Bizony, az emberek (bizonyos történelmi helyzetek, illetve korok bizonyos tapasztalataival rendelkező, ugyanakkor természetesen szintén gyarló embereinek) nagy és nemes gondolatait gyarló emberek valósítják meg, vagy épp szabotálják el, forgatják ki, száműzik a sülyesztőbe stb. Ez már csak így van.” Ám főleg azért lenne elhibázott, hogy ez legyen a végszó, mert egy sokat idézett klasszikus is eszembe jut a regényről, Babits szavai a Julien Benda könyvéről vagy még inkább annak ürügyén írt nevezetes nagyesszéjéből, *Az írástudók árulásából*: „Az »áruló« írástudó tehát nem avval lesz árulóvá, ha lába nem megy egyenesen a Csillag felé, melyre ujjja mutat. Az árulást akkor követi el, ha nem is mutat többé a Csillagra.” – Csillagból: aranycsillagból (hogy visszakapcsoljuk ide a regény világát) most tizenkettő van, kör alakban elrendezve; korántsem mindig és mindenben olyan biztos eligazító pontok, ahogyan az csillagoktól elvárható volna; itt, a Kárpát-medencében ráadásul olyan hazug propagandafelhők bocsátanak föl „egyes” politikusok, amelyek mögött (legalábbis némelyek szemében) kiváltképp betegen pislákolnak. De, ugye, Babits után szükségtelen is mondani, mit követnek el azok, akik helyettük, a „bandák keserves jussát” hajhászva, mondvacsinált bűnbakokra mutogatnak?